

Schlachta Boglárka Lilla

Az ítélező bírák titkos minősítése 1891 és 1913 között

Absztrakt

A tanulmányban a bírák korabeli minősítési rendszerét és annak szakmai sajtó-visszhangját tekintem át. A bírák minősítését a szolgálati felettes a személyi táblázatokban a „Hivatali jegyzék”, majd a „Hivatalos jegyzetek” rovatban rögzítette, azonban a minősítés eredményét a bírák nem ismerhették meg. Az áttekintés során először a tárgybéli bírói ügyviteli szabályokat, majd az 1891 és 1913 között hatályos rendelkezéseket vizsgálom meg, ideértve Szilágyi Dezső és Plósz Sándor rendelkezéseit a bírák személyi táblázatairól. Ezt követően a bírák titkos minősítését tárgyaló szaktudományi és hírlapi viták főbb csomópontjait foglalom össze, majd a minősítésről szóló titkos miniszteri rendeletet elemzem. A minősítések a szolgálati előmenetel fontos elemei voltak, azonban titkosításukat a korabeli szaklapokban számos kritika érte, amelynek Balogh Jenő igazságügyminiszter 62.500/1913. I. M. számú rendelete vetett véget, ezért a tanulmányt e rendelet ismertetésével zárom.

Confidential Quality Reports about Judges from 1891 to 1913

Abstract

In this study I examine the system of the quality reports written about the judges and its press coverage. The quality reports were recorded by the superior of every judge in the personal records under the “Public Office Notes”, later the “Official Notes” section. However, the judges were not allowed to have an insight into the exact content of the quality reports. Over the course of the study, I analyse the regulation of the Code of Judicial Conduct, then I observe the regulations from 1891 to 1913 including the decree of Dezső Szilágyi and Sándor Plósz relating to the personal records of the judges. After that, I summarise the main points of the disputes about the confidential quality reports published in the scientific journals and other newspapers. Next, I take a closer look at the confidential ministerial

decree on the quality reports. Considering the carrier of the judges, these reports were indispensable to progress; however, the confidential status of the reports was widely criticised in the scientific journals. The reports ceased to be confidential due to Decree 62.500/1913 issued by Jenő Balogh, Minister of Justice. I will therefore conclude the study by presenting this decree.

1. A bírák személyi táblázatainak szabályozása

1.1. A személyi táblázatok szabályozásának kezdetei

A tanulmány első tárgyalandó kérdésköre a bírák korabeli személyi és hivatali adatainak nyilvántartásáról szóló, Szilágyi Dezső és Plósz Sándor által kiadott igazságügyi miniszteri rendeletek tartalmának elemzése.¹ A szabályozás előzményeként fontos megemlíteni, hogy először Bittó István igazságügyi miniszter 1872. április 4-én, 4010. számú rendeletével kibocsátott szolgálati utasításának 14. szakasza írta elő a bírák és bírósági tisztviselők személyi adatainak kötelező nyilvántartását. E rendelkezés szerint a hivatalba lépés alkalmával három példányban kellett kitölteni a személyi táblázatot, amelyhez az adatok hitelességét igazoló okmányokat is csatolni kellett. Két példányt az igazságügyi miniszter kapott, egy példány a bíróság elnökénél maradt.

A Pauler Tivadar által 1874. október 15-én kiadott rendelet hatályon kívül helyezte a 4010/1872-es szolgálati utasításról szóló rendeletet. A 3436/1874. I. M. E. rendelet² 23. §-a szerint: „Minden bíró és bírósági hivatalnok tartozik hivatalba lépése alkalmával az előszabott minta szerint szerkesztendő személyi táblázatot, az abban felsorolt tételekre vonatkozó melléletekkel együtt egy példányban az elnökhöz benyújtani. E táblázatok az elnök kezelése alatt állanak. A joggyakorlók két példányban állítják ki személyi táblázatukat, melyek egyike az igazságügyministeriumhoz felterjesztendő.”

Az idézett sorokon kívül a bírák személyi tábláira vonatkozó további rendelkezéseket az 1874-es I. M. E.-ben nem találunk. A rendelet az 1872. december 31-én

¹ A bírák személyi táblázatairól lásd bővebben: Schlachta Boglárka Lilla: A bírák személyi táblázatainak szabályozása 1872 és 1900 között. In Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): *XXII. Jogász Doktoranduszok Konferenciája*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2022. 143–144; 147–148.

² A magy. kir. igazságügyministernek 1874. évi októberhó 15-én 3436/I. m. e. 1874. szám alatt kelt rendelete a bírói ügyvitel tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára 1874*. Budapest, Vodianer F., 1875.

kelt I. M. szabályzatra utalt, miszerint „a bíróság személyzetének nyilvántartása s a törzskönyvek vitele iránt az 1872. decz. 31-kén 39873. sz. a. kibocsátott igazságügyministeri szabályzat irányadó”.

Ezt a szabályozást követte Szilágyi Dezső 1891-es reformja és annak Plósz Sándor általi 1900-as módosítása, amelyeket az alábbiakban tárgyalunk.

1.2. A 4291/1891. I. M. E. rendelet

Az 1874-es bírói ügyviteli szabályok több ponton is „revízióra” szorultak,³ ezért Szilágyi Dezső radikális igazságszolgáltatási reformjainak⁴ eredményeképpen a személyi táblázatok tartalmának meghatározásában is jelentős változások következtek be. A 4291/1891. I.M.E. rendelet⁵ 27. szakasza szerint „minden ítélőbíró és bírósági hivatalnok köteles hivatalba lépése alkalmával személyi táblázatát a vonatkozó rovatok kitöltésével két példányban kiállítani és azokat a hivatkozott okiratok csatolása mellett az illető bíróság elnökének, ha pedig járásbíróshoz neveztetett ki, azon törvényszék elnökének átadni, a melynek kerületébe a járásbíróshoz tartozik”.

Az 1891-es I. M. E. rendelet rendelkezett arról is, hogy az „elnök a beadott táblázat minden tételét a bemutatott okiratokkal egybeveti, ehhez képest a táblázat

³ Antal Tamás: *Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900). Ítéltáblák, bírói jogviszony, esküdtszék*. Szeged, Csongrád Megyei Levéltár, 2006. 167–169; Antal Tamás: *A Szegei Királyi Ítéltábla története 1890–1914 között*. Budapest–Szeged, Országos Bírósági Hivatal – Magyar Igazságügyi Akadémia, 2014. 54–58.

⁴ Lásd bővebben: Stipta István: Szilágyi Dezső bírósági igazgatási reformjai. In Miskolczi-Bodnár Péter – Homicskó Árpád Olivér – Szuchy Róbert (szerk.): *Studia in honorem Gyöngyi Harsányi 65*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2021. 231–238; Stipta István: *Szilágyi Dezső és a magyar igazságszolgáltatás reformja*. Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 1995. 111–115; Stipta István: Szilágyi Dezső és az igazságügyi modernizáció. In Csíbi Norbert – Domanczyk Endre (szerk.): *Deák és utódai. Magyar igazságügyi miniszterek 1848/49-ben és a dualizmus korában: A 2003. november 19–20-án Pécsen, a Deák-bicentenárium alkalmából rendezett országos történet-sz-jogtörténet-sz konferencia anyaga*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Grastyán Endre Szakkollégium, 2004. 7–8; 11–12.

⁵ A m. kir. igazságügyministernek 4291/I. M. E. számú rendelete a bírói ügyviteli szabályok kiadása tárgyában. In *Magyarországi Rendeletek Tára 1891*. Budapest, Nágel Ottó bizománya, 1891. Az új bírói ügyviteli szabályzat éles kritikájáról lásd Márkus Dezső: A bírói ügyviteli szabályok. *Jogi Szemle*, (1891), V. köt. 11. 257–262. Különösen: „Maguknak az ügyviteli szabályoknak szerkezetét – alaki szempontból nem felel meg sem várákozásainknak, sem a gyors ügyvitel kívánságainak. Az ügyvitelnek gyorsnak kell lennie – ez a főszabály. És hogy azzá lehessen, ehhez a főkellék, hogy szabályi világosak és gyorsan áttekinthetőek legyenek. Az előttünk fekvő munka e követeléseknek nem felel meg.” Uo. 257.

vagy hitelesíti vagy a kinevezettet új táblázat készítésére utasítja”.⁶ A két példányban kiállított személyi táblázat egy példánya megmaradt a bírósági hivatal számára, míg másik példányát a bíróság elnöke felterjesztette az igazságügyi miniszterhez. A szabályozás fontos tartalmi eleme az adott bírósági vezetők személyzeti hatáskörének kiterjesztése volt.

Az 1891-es rendelet fontos tartalmi eleme – amely az 1874-es rendelet hiányosságát kiküszöbölte –, hogy a személyi táblákban bekövetkezett változásokat is rögzíteni kellett. A rendelet szövege szerint a személyi táblázat az „illetőnek hivatalos állására vonatkozó minden további változás és általában a táblázat rovataiban feltüntetett minden ténykörülmeny felemlítésével esetről esetre kiegészítendő. Az ily változást és ténykörülmenyt tehát köteles az elnök az igazságügyminiszernek bejelenteni és az általa őrzött táblázatban szintén bejegyezni.”⁷ A bejelentés alól kivételt jelentett, ha a miniszter a változásról hivatalból már tudomást szerzett.⁸

A rendelet 28. §-a szerint, ha az adott bírót másik bírósághoz helyezik át, vagy más „államhivatalba lép”, akkor az elnöknel őrzött személyi táblázatot az újonnan illetékesé váló hatósághoz kell küldeni. Eszerint a bírák áthelyezése esetén nem kellett új személyi táblát kitölteni, mert a már meglévő személyi kimutatást az elnökség az új felettes fórum részére továbbította.

A kétoszlopos, tizenhárom – arab számmal ellátott – rovatból álló személyi táblázat fejlécébe került a hivatalnok neve, az első oszlopában pedig az (a történeti elemzés szempontjából rendkívül fontos) alábbi adatok szerepeltek:

1. Születési hely és idő
2. Vallás
3. Családi állapot
4. Viselt állás a közös hadseregnél/honvédségnél
5. Elméleti képzettség az illető vizsgák letétele napjainak feltüntetésével
6. Nyelvismeret
7. Államhivatalba lépés előtti foglalkozás
8. Polgári és katonai szolgálatban külön időben viselt állások és azokban töltött idő
9. Rendkívüli szolgálatok
10. Kitüntetések

⁶ 4291/1891. I. M. E. 27. §.

⁷ 4291/1891. I. M. E. 27. §.

⁸ 4291/1891. I. M. E. 27. §.

11. Címek és méltóságok
12. Hivatali főnök sajátkezű név aláírása, hivatalnok sajátkezű név aláírása (sic!)
13. Hivatali jegyzék

Arab számozás nélkül, a hivatali státusz megszűnése esetén, az első oszlopba a további alrovatok is tartoznak:

- Hivataláról lemondott
- Hivatalát vesztette
- Végkielégített
- Nyugdíjaztatott
- Meghalt
- A második oszlop a kitöltésre szolgált, amelyet a nyolcadik és a kilencedik rovat esetében év/hónap/nap formában kellett kitölteni.

A korábbi szabályozáshoz képest az 1891-es rendelet sokkal komplexebb, több érdemi szempontra kiterjedő személyi táblázatot alkotott meg.⁹ Azonban az új szabályozásból kikerült az 1874-es rendelet személyi táblájának harmadik rovata, amely azon „rokonsági viszonyok” felsorolására szolgált, amelyek az illető törvényszék területén alkalmazott hivatalnokokkal álltak fenn. A tizenharmadik rovatba a bírák minősítése került.

A levéltári kutatómunka során a bírák személyi táblázatainak feltárása és összegző értékelése folyamatban van. Ezúttal jellemző példaként Szegheő Ignác 1894-ben kelt személyi kimutatását emelem ki. A személyi táblázatban a hivatali jegyzetek alatt Sélley Sándor, a szegedi királyi ítélőtábla elnöke¹⁰ által rögzített minősítést olvashatunk. Eszerint: „Képzettsége: jeles, törvény és judicatura ismerete kiterjedt különösen a büntető ügy terén az első rendű szakértők közé tartozik; Ítéloképessége: éles; Felfogása: gyors; Szorgalma: fáradhatatlan, a gondossággal és alaposággal nézve az elsőrendűek közé tartozik.”¹¹

⁹ Vö. Homoki-Nagy Mária (szerk.): *A Szegedi törvényszék története*. II. rész. *Szemelvények a Szegedi törvényszék bíráinak életéből*. Szeged, Szegedi Törvényszék, 2015. 8–9; Sarusi Kiss Béla (szerk.): *„Tradíció és megújulás”: a Budapesti Királyi Ítéltábla története 1891–1950*. Budapest, Fővárosi Ítéltábla, 2020. 39–41.

¹⁰ Antal (2014): i. m. 27.

¹¹ Budapest Főváros Levéltára VII. 1. a. 869. Szegheő Ignác.

Ezzel szemben Despinitz Péter személyi táblájában 1893. május 16-án Sélley a következő minősítést rögzítette: „Képzettsége: jó; Ítélnőképessége: gyenge; Felfogása: gyenge; Szorgalma: fáradhatatlan.”¹²

1.3. A 4696/1900. I. M. rendelet

A személyi táblázatokra vonatkozó rendelkezéseket a kilenc évvel később, 1900. szeptember 27-én Plósz Sándor által kiadott I. M. rendelet ismét módosította. A koncepciózus miniszter visszatért az 1874-es mintára emlékeztető, kevesebb rovatot tartalmazó, átláthatóbb személyi kimutatások rendszeréhez. A módosítás indoka az ügyvitel egyszerűsítése volt. A rendelet szerint: „A bírói ügyviteli szabályok (1891. augusztus 19-én 4291. I. M. E. sz.) 9. §-ához és az ügyészségi utasítás (1899. október 20-án 4600. I. M. E. sz.) 7. §-ához kiadott minták alapján hozzám felterjesztett jegyzékek nélkülözik a szükséges tömör áttekinthetőséget és könnyű kezelhetőséget; más részről a személyi táblázatok másolataiban, a melyek az Ü. Sz. 7. §-a és az Ü. U. 6. §-a értelmében a pályázati kérvényekhez hivatalból mellékeltetnek, az e célra eddig megállapított minta összes rovatainak terjedelmes kitöltése folytán oly adatok is soroltatnak fel, a melyekre a pályázók szolgálatának és minősítésének mérlegelésénél szükség nincs.”¹³

A renDELETEH tartozó II. számú sablon tartalmazta a személyi táblázathoz szolgáló mintát. Az öt rovatot tartalmazó személyi táblázat az alábbi tartalmi egységekből állt:¹⁴

1. Név, születési hely és idő, vallás, családi állapot.
2. A képességet bizonyító és az ezekre vonatkozó vizsgák vagy szigorlatok rövid vázolata. Hadkötelezettségi viszonyai.
3. Nyelvismeret („körülményesen leírva”).
4. Szolgálati idő.
5. Hivatalos jegyzetek.

¹² Budapest Főváros Levéltára VII. 1. a. 869. Despinitz Péter. A minősítések és hivatalvizsgálatok szerepéről a gyakorlatban: Kántor Klára: *Fejezetek a Komárom-Esztergom megyei bíróságok történetéből 1872–2009*. Tatabánya, Komárom-Esztergom Megyei Bíróság, 2009. 21.

¹³ A kir. igazságügyminiszternek 4696/1900. I. M. E. számú rendelete a bírói ügyviteli szabályok 7. és 9. §-ainak és az ügyészségi utasítás 6. és 7. §-ainak módosítása tárgyában. *Igazságügyi Közlöny*, 9. (1900), 9. szeptember 27.

¹⁴ A személyi táblák arab számos jelölés nélküli rovatokat tartalmaztak, azonban a könnyebb átláthatóság miatt a tanulmányban a felsorolást arab számokkal jelöljük.

Eszerint a módosításban már nem szerepelnek a következő rovatok: államhivatalba lépés előtti foglalkozás, polgári és katonai szolgálatban külön időben viselt állások és azokban töltött idő, rendkívüli szolgálatok, kitüntetések, címek és méltóságok, hivatali főnök sajátkezű név aláírása, hivatalnok sajátkezű név aláírása. Az új személyi táblázat a hivatali státusz megszűnéséhez kötődő alrovatokat sem tartalmazta. A „Hivatalos jegyzetek” táblázati rovatba került a bírák érdemi minősítése.

2. Szaktudományi és hírlapi viták a bírák titkos minősítéséről

2.1. „Bírák titkos minősítése”

A kutatómunkám során gyűjtött források szerint a miniszteri rendeletet érintő első kritikai állásfoglalás 1897. január 17-én jelent meg *A Jog* című folyóiratban. A lesújtó véleményt megfogalmazó szerző nem vállalta a nevét. „Beszélünk-e arról, hogy a személyi táblázatot, ezt a néhány rubrikás papírlapot minő mystikus titok leple borítja? Ez sokszor a kegyhajhászok lelépő jegye lehet, ha lelkiismeretlen főnökök kezelik és polypja a valódi független bírónak, akárhogy megfelelt kötelességének. A mesterségesen előidézett setétségben nem látjuk a hydrát. De fájdalmas szorításától néha egész életen át nem tudunk szabadulni.”¹⁵

A szaklapokban e tárgykörrel egészen 1904-ig anonim cikkeket olvashatunk. A közvélemény előtt a bírák titkos minősítésének nyílt kritikáját Gál Lajos sátorlajújhelyi királyi albíró vállalta fel először. A Bírák titkos minősítése című cikksorozatának¹⁶ első közleménye *A Jog* 1904. január 24-i számában jelent meg. Jelen tanulmányban csupán a fontosabb tárgykörök összefoglalására van lehetőségem. A nevezett szerző első cikkében kifogásolta, hogy a bírák minősítésének jogalapjáról nincs nyilvános jogszabályi rendelkezés. Ezt Gál Lajos a következőképp fogalmazza meg: „Leírtam, kiböngésztem szóról-szóra, de nem találtam sehol azt a törvényt, amely a bírósági főnöknek megadná a jogot arra, hogy a bírákat megkérdezésük

¹⁵ Az uniformis. *A Jog*, 16. (1897), 3. 17.

¹⁶ Gál Lajos: Bírák titkos minősítése. *A Jog*, 23. (1904b), 4. 25–25; Gál Lajos: Bírák titkos minősítése. [I.] *A Jog*, 23. (1904c), 41. 285–286; Gál Lajos: Bírák titkos minősítése. II. *A Jog*, 23. (1904d), 42. 293–294; Gál Lajos: Bírák titkos minősítése. [II/2.] *A Jog*, 23. (1904e), 43. 301–302; Gál Lajos: Bírák titkos minősítése. III. *A Jog*, 23. (1904f), 44. 313–314; Gál Lajos: Bírák titkos minősítése. IV. *A Jog*, 23. (1904g), 45. 320–322; Gál Lajos: Bírák titkos minősítése. V. *A Jog*, 23. (1904h), 47. 335–338. Lásd továbbá Gál Lajos: A bírói függetlenség garanciái. *A Jog*, 23. (1904a), 10. 73–74; Gál Lajos: Néhány szó a bírák titkos minősítéséhez. I. Válasz egy délvidéki bírónak és egy járásbírónak. *A Jog*, 24. (1905), 3. 17–19.

nélkül, titkosan minősítesse. Nem találtam ezt sehol, mert az nincs is sehol! Vagy ha van, az egyedül a főnököknek szóló, úgynevezett bizalmas rendelet lehet, amihez a nyilvánosság hozzá nem fér. Ha pedig nincsen sehol, akkor a titkos minősítés mai alakjában jogtalan, törvénytelen és absurdum!”¹⁷

A megjelent cikkekben az elnöki önkény is fókuszba kerül, a bírálók szerint a minősítéseket az elnökök a felügyeleti hatáskör alapján önkényesen állapítják meg. Éppen ezért a minősítések tartalmi elbírálása a hivatali előmenetelre döntő hatással van.¹⁸ „Az elnököknek vannak kegyvesztett és kegyelt bírái. A kivételeknek tisztelet és hála! Az elnökök kegyencét mindenki ösmeri. Annak szerencséjéről mindenki beszél. Annak előhaladását mindenki várja, lesi, ő pedig bizton tudja. A kegyenc! Jha, az nagy úr! Annak a minősítési táblázata ragyog az egyesektől! Az boldog ember, még ha kevesebbet és rosszabbul is dolgozik mint más! De a kegyvesztett? Az várhat, tűrhet, és dolgozhat rogyásig, míg »észre veszik«. S még szerencse, hogy bírja a munkát és nincsenek esetleg »káros szenvedélyei«; például nem iszik, nem kártyázik, mert akkor aztán csakugyan vége van.”¹⁹

Kulcskérdés a tájékoztatás hiánya, hiszen a bírákról készült minősítéseket az érintettek nem ismerhetik meg, így az esetleges igazságtalanságokkal, valótalanságokkal szemben védtelenek. A cikkíró kiemeli, hogy a minősítés torz rendszere a gyakorlatban komoly káros következménnyel jár. „A titkos minősítés veszedelme nem agyrém, nem falra festett ördög, hanem élő hus- és vérből való szörnyeteg. Ott grasszál a bíró háta mögött. Ott vigyorog az elnöki irodákban és szedi áldozatait. Ezek az áldozatok a közélet hanyatlásának a mártírjai. Ezek az áldozatok a bürokratizmus tulhajtásának a halottja, vérük elégtételért eseng az igazság Istenasszonyához, mégsem akarja őket senkisé megglátni és jajszavaik süket fülekre találnak. Ilyen igazságtalanságot jogállam meg nem tűrhet!”²⁰

Cikksorozatának végén a következő konklúziót fogalmazta meg: „Értekezésem célja főképpen az volt, hogy rámutassak először a titkos minősítés óriási veszedelmére. Hogy továbbá bebizonyítsam, hogy a főnökök nem képesek a mai rendszer mellett, igazságosan minősíteni a bírákat, és hogy végül hozzájáruljak csekély tehetséggel ahhoz az üdvös mozgalomhoz, amelynek célja egy jogállamban egy nagy jogtalanságot megszüntetni, és ezzel a magyar igazságszol-

¹⁷ Gál (1904c): i. m. 286.

¹⁸ Vö. Somlyódy István: *A magyar bírói függetlenség mint egyik alkotmánybiztosíték kiépítéséről*. Szeged, Wesselényi Géza Nyomdája, 1906; Navratil Szonja: *A jogász hivatásrendek története Magyarországon (1868/1869–1937)*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2014. 57.

¹⁹ Gál (1904f): i. m. 313.

²⁰ Gál (1904c): i. m. 285.

gáltatást a visszaélések posványáiból kiragadni. Ezek után már csak az lenne hátra, hogy reá mutassak ama módozatokra, amelyek alapján a titkos minősítés eltörlésével minő alakban kellene, – ha elkerülhetetlen lenne – a bírákat nyilvánosan minősíteni.”²¹

A nyilvános minősítési eljárásra a következő javaslatot veti fel: „[...] célszerűbbnek találnám, ha az elnöki iroda által kellő időben közölt statisztikai adatok alapján a bírák minősítése felett éppen úgy egy háromtagú tanács határozna, mint más ügyek felett. Ez lenne a bírói gondolkodásnak legmegfelelőbb mód. És az így első fokúlag megállapított minősítés nyolc napon belül az illető bíróval végzésileg közölnétnék, amely ellen – ha a minősített meglegedve nem volna – jogorvoslattal élhetne, a saját maga által felmutatandó bizonyító adatok kapcsán a kir. táblához és harmadfokban esetleg a Kúriához is. Ez a mód igen egyszerű, jogos és világos megoldása lenne a sokat panasztolt kérdésnek. Ez a mód megszüntetné az elnöki hatalmaskodást, de megszüntetné a bírák elégedetlenségét, gyanúját és elkeseredését is. Az elnök visszahelyeztetné igazi hivatása magaslatára s a bíró nem maradna az alárendelték sorában! Mindkét fél meg lenne elégedve sorsával!”²²

Gál Lajos 1907-ben egy röpiratot is kiadott, amelynek címe *A beteg igazságügy* volt.²³ A röpirat a különböző szak- és hírlapokban komoly visszhangot váltott ki.²⁴ Ennek egyik magyarázata, hogy a minősítési rendszer által a bírói karnak okozott sérelmeket, szabályozásbeli hiányosságokat kimerítő alapossgggal sorolta fel. Az igazságszolgáltatást is hátrányosan befolyásoló rendszerbeli hiányosságok eszerint: „1. A titkos minősítés. 2. A szerves egész szolgálati pragmatika hiánya. 3. A tiltott pártfogás (protekczió) visszaélései. 4. A felügyeleti és főfelügyeleti hatóságok által személyi ügyekben elkövetett törvényellenes intézkedések. 5. A csekély javadalmazás. 6. A pályázatoknál részben űzött titkos és meg nem engedhető gyakorlat. 7. A minősítési törvény téves értelmezése. 8. A családos bírák hátrányos helyzete a nőtlenekkel szemben. 9. Az első folyamodású bírák és albírák túlterhelése. 10. Az előléptetési viszonyok hátrányos esélyei és az automatikus előléptetés szükségessége. 11. A fegyelmi törvény hiányai és a fegyelmi gyakorlat tévedései. 12. Lakbérleti viszonyok figyelmen kívül hagyása. 13. Az előkészítő szolgálat elhanyagolásának befolyása a bíró helyes kiképzésére. 14. A főnöki rendszer ez idő szerint tapasztalható fogyatkozásai. 15. Vizsgáló bírák kirendelésének kérdése.

²¹ Gál (1904h): i. m. 337.

²² Gál (1904h): i. m. 338.

²³ Gál Lajos: *A beteg igazságügy*. Budapest, Deutsch Zs. és társa, 1907.

²⁴ Példálózó jelleggel lásd bővebben: Keleti Ferenc: *A beteg igazságügy*. *A Jog*, 26. (1907). 207; *Az Ujság*, 5. (1907), 135. 14; *Pesti Napló*, 58. (1907), 151. 16.

16. Az ügyészi intézmény függőségének káros hatásai. 17. A bírói állás tekintélyének téves értelmezése. 18. Személyi táblázatok őrzése és az ezekben vezetett jegyzetek káros behatásai. 19. Önkényes ügybeosztás és ennek sérelmes jelenségei és az ellenőrzés túlhajtása. 20. Az egyéniség (speciális képesség) kifejlesztésének elhanyagolása. 21. Egyforma képesítés, különböző mérlegelés. 22. Az alárendeltségi érzet bűnös ápolása.”²⁵

Az 1907. október 19–21. között tartott a Szegedi Országos Bírói nagygyűlésen is felmerült a bírák titkos minősítésének problémája, ezért javaslatot fogalmaztak meg a titkos minősítés megszüntetése érdekében. „Az első minősítés mindenkor, – a későbbi minősítések az érdekeltekkel akkor közlendők, ha az előző minősítés változott. A járásbíróságoknak és törvényszékeknek bíráit az illető törvényszék elnöke, az Ítéltáblák bíráit az illető Ítéltábla elnöke minősítse. Az év végével a törvényszék, illetve Ítéltábla elnökéhez a hivatalos feljegyzésnek hiteles másolata átteendő. A törvényszéki elnökök minősítése ellen az Ítéltáblák elnökeihez, – az Ítéltáblák elnökeinek elsőfokú minősítése ellen az esetről-esetre alakítandó hármastanácsokhoz egyfokú jogorvoslatnak legyen helye.”²⁶

2.2. *Vita a titkos minősítés szükségességéről*

A titkos minősítéssel szemben felhozott érveket Marschalkó János törvényszéki bíró, a korszak bírósági ügyvitelének legalaposabb ismerője számos tekintetben indokolatlannak tartotta. Kiemelte, hogy a minősítéseket nem a közvetlen főnökök végzik, hanem felső felügyeleti hatóságok, a közvetlen főnök csupán javaslatot tesz.

„A fentemlített cikksorozat egy általa is »bizalmas«-nak jelzett minősítési rendelet adatait tárja fel teljes részletességgel, de elhallgatja annak legfontosabb részét, amelyből okoskodásának egész alapja megdőlné: azt t. i. hogy nem is a közvetlen főnök minősít. Az ő ebbeli előterjesztése csak javaslat jellegével bír, amelyet a felső felügyeleti hatóságok az évi ügyvizsgálatok alapján, továbbá a minősítettnek felebbvitel útján odakerült munkái alapján állapítanak meg, sőt ha mindezekben elegendő támpontot nem találnak, evégből a minősítendőnek érdemleges dolgozatait is felkivánhatják. Ebből látható, hogy a minősítés súlypontja nem is a közvetlen főnökön, hanem a fölöttes hatóságok vezetőin nyugszik.”²⁷

²⁵ Gál (1907): i. m. 5–6.

²⁶ Szegedi bírógyűlés. *Szeged és Vidéke*, 6. (1907), 240. 5.

²⁷ Marschalkó János: A bírák minősítése. *Jogtudományi Közlöny*, 39. (1904), 45. 367.

A titkos minősítésre véleménye szerint szükség van, hiszen a minősítés nem öncélt szolgál, hanem arra való, hogy a minősített állaspályázatánál a döntés meghozásához iránymutatást szolgáljon. „[K]érdjük, igazán olyan nagy előnye származnék subjective a minősítettnek, ha kapott »calculusait« ismerné? Jól tudja mindenki, hogy a minősítés nem öncélt, hanem arra való, hogy irányadóul szolgáljon abban az esetben, ha a minősített valamely állásra pályázik.”²⁸

A kritikára Gál Lajos reagált: „Dr. Marschalkó János az igazságügyminiszterumba beosztott kir. törvényszéki bíró úr [...] volt szíves hasonló címen egy cikket írni, amelyben – bár szerény nevemet nem említi – az általam a Jog-ban »Bírák titkos minősítései« cz. a. folyó cikksorozatamra tesz megjegyzéseket. Mindenek előtt köszönetet mondok a cikkírónak azért a buzgalomért, hogy be nem várva az én cikksorozatam végét, behatóan foglalkozik ezzel a nagy horderejű kérdéssel.”²⁹

Gál Lajos válaszolt a közvetlen főnök általi minősítéssel kapcsolatos érvelésre is: „A cikkíró maga is beösméri, hogy a főnök minősítési joga kifogás alá eshetik különösen akkor, ha a főnök oly bírót minősít, akinek ügyszakában ő maga nem oly járatos, mint a minősítendő. De ezzel szemben azt vitatja, hogy nem is a közvetlen főnök minősít [...]. Én felhozok elég példát a cikksorozatomban, hogy ez nem áll. Felhozom különösen, hogy az elnök minősítésével szemben – noha a statisztikai adatok évről-évre felküldetnek a kir. táblához és a minisztériumhoz – még egyetlen egy esetben sem történt, hogy az elnök figyelmeztetve lett volna, hogy ezt vagy amaz a bíróját túlszígorúan minősítette.”³⁰

A minősítés titkosságának kérdéskörére Gál az alábbi megállapítást tette: „Cikkíró beösméri, hogy azt, hogy a minősítés hivatalos titkot képez: szükséges rossznak kell tekinteni! [...] Nem kérem, azt jogtalanságnak kell tekinteni; jogtalanságnak, amelyet sem törvény, sem rendelet kifejezetten elő nem ír, tehát ki kell irtani irgalmatlanul az igazságszolgáltatás testéről! [...] A minősítés körül folytatott harc egy nagy igazságtalanság eltörléséért folyik. Bárhogy kicsinyelje is ezt a harcot az igen t. cikkíró úr, nem tagadhatja meg tőlünk azt, hogy egyes állításainkat maga is beösmert, hogy a »szükséges rossz minősítés« nem lehet jogos, tehát nem lehet célszerű sem.”³¹

²⁸ Marschalkó (1904): i. m. 369.

²⁹ Gál Lajos: Bírák titkos minősítése. (Válasz dr. Marschalkó János urnak). *Jogtudományi Közlöny*, 39. (1904i), 47. 383.

³⁰ Gál (1904i): i. m. 383.

³¹ Gál (1904i): i. m. 383–384.

3. A minősítésről szóló rendelet és a titkos minősítés megszüntetése

3.1. A 71169/1900. IV. I. M. számú, titkos rendelet

1910-ben az adott kérdésben váratlan fordulat történt. Az ellenzékivé vált *Pesti Hírlap* 1910. november 19-én megjelent számában nyilvánosságra hozta a bírák titkos minősítésének részletszabályairól szóló 1901. január elsején hatályba lépett titkos I. M. rendeletet. „A közönség sokszor olvasott már a titkos minősítésről, anélkül, hogy tudná, mi az? Most aktákkal mutatom ezt be. Az igazságügyminisztérium a bíróságok vezetőihez titkos rendeletet adott ki, amelyben meghagyja, hogy minden bíróról, jegyzőről s joggyakornokról klasszifikációt, osztályzatot írjanak, akár csak az iskolás gyerekekről. A képzettségükről, ítélőképességükről, fölfogásukról, szorgalmukról, sőt a magánéletükről »minősítést« jegyezzenek föl a »személyi táblázat«-ba, mert ez után léptetik elő az illetőket. De az a szokás, hogy az érdekelt bíróval nem is közlik, hogy »egyest« kapott-e vagy »szekundát«, tehát nem is javíthat.”³²

A közleményből kiderült, hogy a Hivatalos jegyzetek rovatban a következő szempontok szerint minősítették a bírák munkavégzését: képzettség, ítélőtehetség, felfogás, szorgalom. Az észrevételek rovatba kellett rögzíteni az olyan körülményeket, amelyek a minősítésre befolyással voltak, de amelyek a kimutatások számszerű adataiból nem ismerhetők meg. Eszerint a bíró esetében említeni kellett, hogy tevékenysége csakis az érdemileg könnyű elintézésű ügyekre szorítkozik, vagy nehéz, bonyolult ügyeket dolgoz fel. Ugyanebben a rovatban titkos rövidítéseket használtak a beteges állapotra (Bet.), összeférhetetlen természetre (Ö. f.), megbízhatatlanságra (Mb.), felületességre (Fel.). Rögzítették a hivatali tekintélyt hátrányosan érintő jelenségeket, például: iszákosság, jellemgyengesség, könnyelmű adósságcsinálás, léha családi élet, emellett az előnyös tulajdonságokat is jegyezni kellett, például: különös szakismeret.³³ Rögzítették továbbá az agg kort, a kiszabott fegyelmi büntetést, a folyamatban lévő fegyelmi eljárást, járásbírósnágnál alkalmazott bírónál, hogy alkalmas-e a hivatalvezetésre.³⁴

³² „Zsolt”: Esti levél. A bírák titkos minősítése. *Pesti Hírlap*, 32. (1910), 276. 10.

³³ „Zsolt” (1910): i. m. 10.

³⁴ „Zsolt” (1910): i. m. 10.

3.2. A 62.500/1913. I. M. számú rendelet

A titkos egyéni minősítési rendszerrel szemben a nyilvánosság előtt fokozódó elégedetlenségnek megszüntetése érdekében Balogh Jenő 1913-ban bevezette a minősítések szolgálati nyilvánosságát.³⁵

A rendelet meghatározta a minősítés tárgyi körét, amelyhez ítélőbírák esetén a következő szempontok tartoztak: a) jogismeret, b) felfogás, c) ítélőtehetség, d) szorgalom, e) magatartás, f) bánásmód a felekkel, g) vezető állásra alkalmasság.³⁶ A minősítési fokozatok egytől háromig terjedtek, az egyes jelentette a „megkívánható átlagos mértéket meghaladó” minősítést, emellett a „K” minősítés jelentette az „átlagos mértéken messze felülemelkedő kiválóságot”.³⁷

„Az ítélőbírákat [...] minősítik:

1. Első fokon:

a) a járásbíróság ítélőbírait a fölöttes törvényszék elnöke az illető járásbíróóság vezetőjének meghallgatásával;

b) a törvényszék ítélőbírait, ideértve az ítélőtáblai bírói címmel és jelleggel felruházott bírákat is, a törvényszék elnöke az illető tanácsvezetőnek meghallgatásával;

c) az ítélőtábla bírait az ítélőtábla elnöke, az illető tanácselnök meghallgatásával.

A meghallgatás természetesen elmarad, amikor a törvényszék elnöke a járásbíróóság vezetőjét vagy a törvényszék tanácsvezetőjét minősíti.

2. Másodfokon:

az 1. a) és 1. b) pontban említett ítélőbírákat az ítélőtábla elnöki tanácsa; az 1. c) pontban említett bírákat pedig a Kúria elnöki tanácsa.

A Kúria elnöki tanácsa a 2. §. 1. d–g) pontjában felsoroltak tekintetében a határozathozatalt mellőzheti.

³⁵ Stipta István: Balogh Jenő, az igazságügy református minisztere. *Jogtörténeti Szemle*, (2017), 4. 42; *A M. kir. kormány 1913. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv*. Budapest, Athenaeum, 1915. 188; *Pesti Napló*, 64. (1913), 182. 7; Juridicus: A szervezeti törvény előadói tervezete. *Jogtudományi Közlöny*, 52. (1917), 14. 126.

³⁶ A m. kir. igazságügyminiszternek 62.500/1913. I. M. számú rendelete, a kir. bírósági és a kir. ügyészségi személyzet szolgálati minősítése tárgyában. *Igazságügyi Közlöny*, 22. (1913), 11. november 28. 2. §. 1. pont.

³⁷ 62.500/1913. I. M. számú rendelet, 3. §.

3. A törvényszéki elnököt egyedül az Ítéletábrá elnöki tanácsa minősíti, még pedig másodfokú minősítés hatályával.³⁸

Ez a rendelet megszüntette az ítéletbírákra nézve az egyéni minősítési rendszert, és a végérvényes minősítést bizottságra, a királyi ítéletábrák és a királyi Kúria elnöki tanácsára bízta. Megszüntette a szolgálati minősítés titkosságát, és megengedte, hogy a végérvényes minősítéséről a minősített – ha kéri – értesítést kapjon. Fontos rendelkezés volt, hogy ezt követően a megjavításra szoruló minősítést az érdekeltekkel hivatalból is közölni kellett.³⁹

4. Záró gondolatok

A *Pesti Hírlap*ban megjelent anekdota szerint egy vidéki albiró meguntá, hogy mellőzik bírói kinevezését, ezért felkereste Szilágyi Dezsőt, és személyesen kérdezte meg, hogy miért nem nevezi ki bírónak. A cikk szerint a párbeszéd a következőképp zajlott le:

„– Azért nem nevezem ki, – rivall rá Szilágyi az albiróra – mert maga kártyás!

A fiatalember elsápad, majd elvörösödik. Tiltakozik. Nem is tud kártyázni.

– Egy bíró ne hazudjék! – kiált Szilágyi.

– Az hazudik, aki kártyásnak mond! – kiált még nagyobbab az albiró, gondolván, hogy most már úgyis vége mindennek, Szilágyi kidobja.”

Azonban Szilágyi az albirót nem dobta ki, hanem elővette a titkos minősítését, amelyben benne volt, hogy az albiró kártyás, ezért Szilágyi elrendelte a vizsgálatot, és kiderült, hogy az albirónak soha életében kártya nem volt a kezében. Nagyobb bűne volt: nem vette el az elnök úr lányát. Az anekdota szerint Szilágyi az elnököt kényszernyugdíjazta, az albirót pedig kinevezte. A cikk 1910-ben kelt, amikor még a minősítés titkos volt, és éppen ekkor került nyilvánosságra a minősítésekről szóló titkos miniszteri rendelet. Ilyen körülmények között a cikket a szerző a következő szavakkal zárta: „De most már igazán jó volna megszüntetni a titkos minősítést különös tekintettel arra, hogy Szilágyi Dezső már meghalt.”⁴⁰

³⁸ 62.500/1913. I. M. számú rendelet, 4. §.

³⁹ Lásd 62.500/1913. I. M. számú rendelet, 13. §.

⁴⁰ „Zsolt” (1910): i. m. 11.

Felhasznált irodalom

- Antal Tamás: *Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900). Ítéltáblák, bírói jogviszony, esküdszék.* Szeged, Csongrád Megyei Levéltár, 2006.
- Antal Tamás: *A Szegedi Királyi Ítéltábla története 1890–1914 között.* Budapest–Szeged, Országos Bírósági Hivatal – Magyar Igazságügyi Akadémia, 2014.
- Az uniformis. *A Jog*, 16. (1897), 3. 17–19.
- Beteg igazságügy? *Pesti Napló*, 58. (1907), 151. 16.
- Gál Lajos: A bírói függetlenség garanciái. *A Jog*, 23. (1904a), 10. 73–74.
- Gál Lajos: Bírak titkos minősítése. *A Jog*, 23. (1904b), 4. 25–25.
- Gál Lajos: Bírak titkos minősítése. [I.] *A Jog*, 23. (1904c), 41. 285–286.
- Gál Lajos: Bírak titkos minősítése. II. *A Jog*, 23. (1904d), 42. 293–294.
- Gál Lajos: Bírak titkos minősítése. [II/2.] *A Jog*, 23. (1904e), 43. 301–302.
- Gál Lajos: Bírak titkos minősítése. III. *A Jog*, 23. (1904f), 44. 313–314.
- Gál Lajos: Bírak titkos minősítése. IV. *A Jog*, 23. (1904g), 45. 320–322.
- Gál Lajos: Bírak titkos minősítése. V. *A Jog*, 23. (1904h), 47. 335–338.
- Gál Lajos: Bírak titkos minősítése. (Válasz dr. Marschalkó János urnak). *Jogtudományi Közöny*, 39. (1904i), 47. 383–384.
- Gál Lajos: Néhány szó a bírák titkos minősítéséhez. I. Válasz egy délvédeli bírónak és egy járásbíróknak. *A Jog*, 24. (1905), 3. 17–18.
- Gál Lajos: *A beteg igazságügy.* Budapest, Deutsch Zs. és társa, 1907.
- Homoki-Nagy Mária (szerk.): *A Szegedi Törvényszék története.* II. rész. *Szemelvények a Szegedi Törvényszék bíráinak életéből.* Szeged, Szegedi Törvényszék, 2015.
- Juridicus: A szervezeti törvény előadói tervezete. *Jogtudományi Közöny*, 52. (1917), 14. 125–126.
- Kántor Klára: *Fejezetek a Komárom-Esztergom megyei bíróságok történetéből 1872–2009.* Tatabánya, Komárom-Esztergom Megyei Bíróság, 2009.
- Keleti Ferenc: A beteg igazságügy. *A Jog*, 26. (1907). 207
- Márkus Dezső: A bírói ügyviteli szabályok. *Jogi Szemle*, 1891. V. köt. 11. 257–262.
- Marschalkó János: A bírák minősítése. *Jogtudományi Közöny*, 39. (1904), 45. 367–368.
- Navratil Szonja: *A jogászhi hivatásrendek története Magyarországon (1868/1869–1937).* Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2014.
- Pesti Napló*, 64. (1913), 182. 7.
- Sarusi Kiss Béla (szerk.): „*Trádió és megújulás*”: *a Budapesti Királyi Ítéltábla története 1891–1950.* Budapest, Fővárosi Ítéltábla, 2020.
- Schlachta Boglárka Lilla: A bírák személyi táblázatainak szabályozása 1872 és 1900 között. In Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): *XXII. Jogász Doktoranduszok Konferenciája.* Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2022. 171–183.
- Somlyódy István: *A magyar bírói függetlenség mint egyik alkotmánybiztosíték kiépítéséről.* Szeged, Wesselényi Géza Nyomdája, 1906.

- Stipta István: *Szilágyi Dezső és a magyar igazságszolgáltatás reformja*. Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 1995.
- Stipta István: Szilágyi Dezső és az igazságügyi modernizáció. In Csibi Norbert – Domaniczky Endre (szerk.): *Deák és utódai. Magyar igazságügyi miniszterek 1848/49-ben és a dualizmus korában. A 2003. november 19–20-án Pécsen, a Deák-bicentenáriumi alkalmából rendezett országos történet-szociológus konferencia anyaga*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Grastyán Endre Szakkollégium, 2004. 137–152.
- Stipta István: Balogh Jenő, az igazságügy református minisztere. *Jogtörténeti Szemle*, (2017), 4. 40–45.
- Stipta István: Szilágyi Dezső bírósági igazgatási reformjai. In Miskolczi-Bodnár Péter – Homicskó Árpád Olivér – Szuchy Róbert (szerk.): *Studia in honorem Gyöngyi Harsányi 65*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2021. 231–238.
- Szegedi bíróság. *Szeged és Vidéke*, 6. (1907), 224–250.
- Az Ujság*, 5. (1907), 135. 14.
- „Zsolt”: Esti levél. A bírák titkos minősítése. *Pesti Hírlap*, 32. (1910), 276. 10–11.

Levéltári források

- Budapest Főváros Levéltára VII. 1. a. 869. Despinits Péter
Budapest Főváros Levéltára VII. 1. a. 869. Szegheő Ignác

Jogforrások

- A magy. kir. igazságügyminiszternek 1874. évi októberhó 15-én 3436/I. m. e. 1874. szám alatt kelt rendelete a bírói ügyvitel tárgyában. In *Magyarországi Rendeletek Tára 1874*. Budapest, Vodianer F., 1875.
- A m. kir. igazságügyminiszternek 4291/I. M. E. számú rendelete a bírói ügyviteli szabályok kiadása tárgyában. In *Magyarországi Rendeletek Tára 1891*. Budapest, Nágel Ottó bizománya, 1891.
- A kir. igazságügyminiszternek 4696/1900. I. M. E. számú rendelete a bírói ügyviteli szabályok 7. és 9. §-ainak és az ügyész-ségi utasítás 6. és 7. §-ainak módosítása tárgyában. *Igazságügyi Közlöny*, 9. (1900), 9. szeptember 27.
- A m. kir. igazságügyminiszternek 62.500/1913. I. M. számú rendelete, a kir. bírósági és a kir. ügyész-ségi személyzet szolgálati minősítése tárgyában. *Igazságügyi Közlöny*, 22. (1913), 11. november 28.